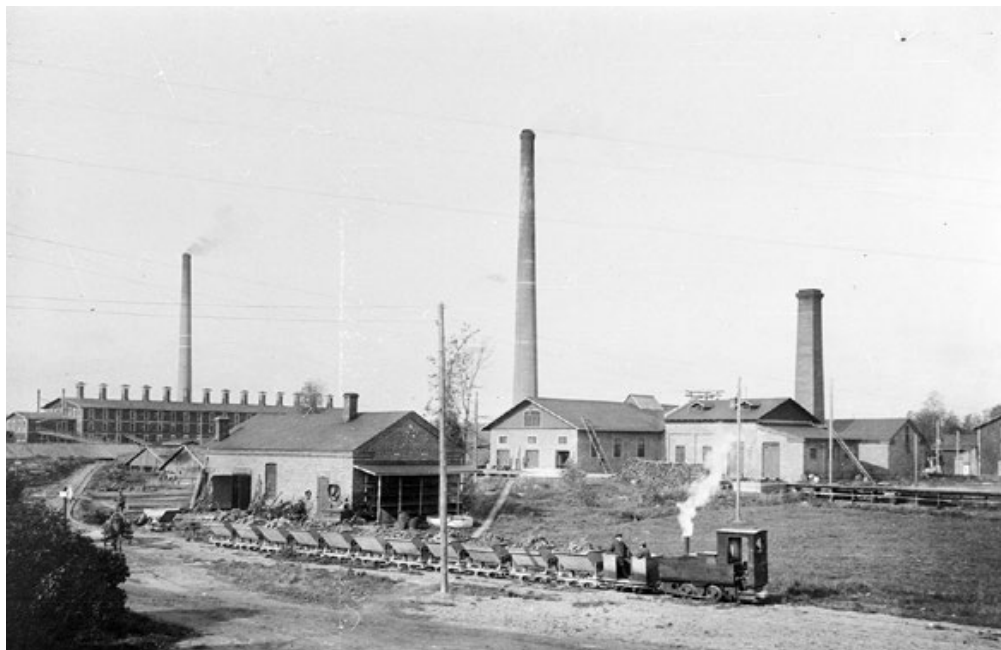

Hallenbergin teollisuuden jälleenrakentaminen Tammisuolla

Tammisuon tiilitehdas 1930-luvulla. Museovirasto. Historian kuvakokoelma. HK19451228:89.9.

Vuodenvaihteessa 1941–1942 kauppaneuvos Juho Hallenbergin perilliset perustivat Tammsuon Tiili Oy:n. Yhtiön johtokuntaan valittiin maisteri Harry Hallenberg sekä kauppaneuvoksen vävyt, kaupunginjohtaja Arno Tuurna ja agronomi Viljo Auramo. Yhtiön tarkoituksena oli korjata ja nykyaikaistaa sotatoimista pahoin kärsinyt Tammsuon tiilitehdas ja aloittaa jälleen tiilentuotanto Viipurin jälleenrakentamiseksi. Sotilasviranomaisten tärkeysluokituksessa rakennustarviketuotannon käynnistäminen takaisinvallassa Karjalassa oli asetettu kiireisimpään luokkaan, sillä rakennusmateriaalien kuljettamista muualta Suomesta hankaloitti pula kuljetuskalustosta.

Viipuriin 1933 liitettyllä Hallenbergin teollisuusalueella, Tammisuolla, oli valmistettu tiiliä jo vuosikymmeniä muun teollisen toiminnan, muun muassa sahauksen, puusepänteollisuuden ja konepajan rinnalla. Ennen talvisotaa Hallenbergin valtakunnaksi kutsutulla Tammisuolla asui noin 2 500 asukasta. Takaisinvallassa asuin- ja teollisuusalue oli 1941 masentava näky: rakennuskanta oli tuhoutunut lähes tyystin, mutta suuri tiilitehdas seiso i raunioiden ja hiiltyneiden talojen keskellä yhä paikallaan. Sotilasvirkamiehet totesivat Tammsuon katselmuksessa venäläisten yrittäneen välirauhan aikana valmistaa tehtaassa tiiliä ja korjata koneita, joten laitos voitiin käynnistää melko nopeasti. Perusteellinen korjaus oli kuitenkin tarpeen laajan tuotannon saavuttamiseksi.

Tammisuon Tiili Oy:n toimitusjohtajaksi ja Toiminimi J. Hallenbergin muun teollisuuden jälleenrakentajaksi palkattiin yhtiön johtokunnassa istuvan Viljo Auramon veli, diplomi-insinööri Hannu Auramo, jolla oli kymmenen vuoden kokemus teollisuusrakentamisesta osuusliike OTK:n teknillisen osaston johtajana. Asepalvelukseen Auramo ei ollut kutsuttu, sillä hänet oli vapautettu asevelvollisuuden suorittamisesta huononäköisyyden perusteella. Hannu Auramon nelihenkinen perhe muutti Helsingistä sodan runtelemaan Viipuriin heinäkuussa 1942. Vuodenvaihteessa perhe perusti kodin Kalevankatu 4:ään heitä varten remontoituun asuntoon, jossa oli ennen talvisotaa asunut kaupunginjohtaja Tuurna perheineen. Tammisuon Tiili Oy:tä ja Hallenbergien muuta liiketoimintaa Auramo johti keskikaupungilta Lallukan liikepalatsista, mutta päivittäin toimitusjohtaja ajoi polkupyörällään Tammisuolle valvomaan korjaus- ja rakennustöiden edistymistä.

Talvella 1942–1943 tiilentuotanto käynnistyi kunnostettujen vanhojen laitteistojen avulla, ja vuoden 1943 aikana tehdas valmisti miljoona rakennustiiltä. Uusien Saksasta tilattujen koneiden avulla sen laskettiin nousevan maan suurimpien ja nykyaikaisimpien tiilitehtaiden joukkoon. Tammisuon tuotanto kärsi kuitenkin sotaoloissa työvoimapulasta; ammattimiehiä olisi tarvittu enemmän asennustöihin ja käsiä tiilien valmistukseen. Tehdastyöhön saatiin apua vankityövoimasta ja työvelvollisista.

Keväällä 1944 saksalaiset koneet oli asennettu ja koekäyttö aloitettu tiilitehtaassa. Tammisuolla oli käynnistymässä myös uusi tuotantolinja: puutalojen sarjatuotanto puusepäntehtaalla. Suomen Arkkitehtiliiton alaisessa jälleenrakennustoimistossa arkkitehti Yrjö Lindegren oli piirtänyt nopeasti ja halvasti pystytettävän puurakenteisen tyyppitalon, jolle oli annettu nimeksi Tammisuo. Se oli puolitoistakerroksinen, ja huoneet oli sijoitettu keskellä rakennusta kulkevan savuhormin ympärille. Rakennatarkaisuiltaan se soveltui esikaupunkialueille, joissa oli vesi- ja viemäriverkosto. Viipurin lähialueilta talolle avautuivat suuret markkinat. Tammisuon kaltaisia tyyppitaloja kansa alkoi sodan jälkeen kutsua rintamamiestaloiksi.

Toukokuussa 37-vuotias toimitusjohtaja Auramo sai yllätyksekseen määräyksen astua alokkaana asepalvelukseen. Tammisuon Tiili Oy:n johtokunta haki päätökseen lykkäystä, mutta sitä ei lopulta tarvittu, sillä 9. kesäkuuta Neuvostoliitto aloitti massiivisen hyökkäyksenä Kannaksella ja neljä päivää myöhemmin Auramo ryhtyi laatimaan kiireellä Tammisuon teollisuuden evakuointisuunnitelmaa.

Neuvostoliitto pommitti Tammisuota ja sen läpi kulkevaa Karjalan rataa 14. kesäkuuta, minkä seurauksena moni Hallenbergien työläinen jätti kotinsa ja työnsä. Tuotanto seisahtui, ja jäljelle jäänyt työvoima määrättiin purkamaan puusepäntehtaan laitteistoja ja pakkaamaan irtainta omaisuutta. Tammisuon asemalla seissee kaksi tavaravaunua täytettiin turvaan siirrettävällä tavaramalla. Tiilitehtaan koneet ja laitteet todettiin työläästi irrotettaviksi ja liian raskaiksi evakuointiin, joten ne jouduttiin jättämään paikalleen.

Rintamatilanteen uhkaavasta luhistumisesta kertoi se, että Tammisuon halki vaelsi osastoistaan poistuneita tai harhautuneita sekä mieleltään järkkyneitä suomalaissotilaita, jotka kertoivat kokemastaan teräsmyrskystä kauhistuttavia kuvauksia. Samaan aikaan Tammisuon asemalle jalkautui Kannaksen rintaman vahvistamiseksi siirrettyjä sotilaita. Neuvostojoukkojen lähestyessä Viipuria siviilit jättivät Tammisuon ja yhtiön konttori sulki ovensa sekä

maksoi viimeisille työntekijöille palkat 18. kesäkuuta. Toimitusjohtaja Auramo ja kourallinen yhtiön työntekijöitä viettivät viimeisen yön Viipurissa Hallenbergeille kuuluvassa Saarelassa. Varhain aamulla 20. kesäkuuta joukko lähti henkilöautolla ja tehtaan kuorma-autolla kohti Lappeenrantaa. Myöhemmin samana päivänä neuvostojoukot valtasivat Viipurin. Tammisuolta evakuoituiksi tarkoitettut laitteet ja irtaimisto jäivät kahteen junanvaunuun Tammisuon asemalle ja päätyivät neuvostojoukkojen sotasaaliiksi.

Toiminimi J. Hallenbergin ja Tammisuon Tiili Oy:n vuoden 1944 toimintakertomuksessa yritysten toiminnan todettiin päättyneen kaupungin menetykseen. Koska yritysten myynti oli suuntautunut Viipuriin ja sen lähiympäristöön, saatavien perintä todettiin erittäin epävarmaksi. Hallenbergit olivat investoineet Tammisuon jälleenrakentamiseen 60 miljoonaa markkaa, nykyrahassa yli kymmenen miljoonaa euroa, josta oli mahdollista saada korvauksina takaisin vain kymmenesosa. ”Onkin siis todettava, että Juho ja Aino Hallenbergin perikunnan taloudellinen asema saattaisi olla, ellei varojen investointeihin Tammisuon tehtaitten jälleen rakentamiseksi oli ryhdytty, paljonkin parempi kuin mitä se korvauskysymysten tultua lopullisesti ratkaistuksi tulee olemaan”, kertomuksessa todettiin.

Jälkiviisaat selittivät Hallenbergeille, että paluu Viipuriin ja investoiminen Tammisuolle oli ollut riskialtista uhkapeliä. Hallenbergin yritysjohto huomautti tähän, että Viipuriin oli palattu valtiovallan kehotuksesta ja sen antaman taloudellisen avun turvin. Hallenbergin perikunta katsoi, että se oli tehnyt isänmaallisen teon yrittäessään tukea Viipurin jälleenrakentamista ja samalla kunnioittanut ”uskollisesti liikkeen perustajan, kauppaneuvos Juho Hallenbergin yrittäjähengen viitoittamia periaatteita”.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Tutkimuskirjallisuus

Leiponen, Kauko (1981). ”Suomen tiiliteollisuus 1860–1978”. *Suomen tiiliteollisuuden historia II.*

Helsinki: Suomen Tiiliteollisuusliitto ry.

Paavilainen, Marko (2002). *Elämän työ. Teollisuusneuvos Hannu Auramon elämä ja työ 1905–1991.*

Helsinki: Edita.

Paavilainen, Marko (2019). ”Tammisuon ruhtinas Juho Hallenberg”. *Liikemiehiä ja hyväntekijöitä.*

Luovutetun Karjalan talousvaikuttajat, toim. Tuomas Möttönen. Helsinki: Otava.